

Verspreidingsonderzoek Nederlandse zoogdieren VONZ 2012

D.L. Bekker & H. Hollander

Rapport nummer 2013.10
mei 2013
Rapport van de Zoogdiervereniging
in opdracht van de Gegevensautoriteit Natuur

Rapport nr.:	2013.10
Project nr.:	2012.024
Datum uitgave:	mei 2013
Auteurs:	drs. D.L. Bekker & ir. H. Hollander
Projectleiding:	ir. H. Hollander
Coördinatie:	drs. D.L. Bekker
Foto's voorkant:	Noordse woelmuishabitat Polder Westzaan © W. Overman Inzet: noordse woelmuis, Eilandspolder- oost © W. Overman
Productie:	Steunstichting VZZ Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen Tel.: 024-7410500 E-mail: info@zoogdiervereniging.nl
Opdrachtgever:	Gegevensautoriteit Natuur drs. R.J. Bink Postbus 607 6700 AP WAGENINGEN

Dit rapport kan worden geciteerd als:
Bekker, D.L. & H. Hollander, 2013. Verspreidingsonderzoek Nederlandse
Zoogdieren. VONZ 2012. Rapport 2013.10. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

De Zoogdiervereniging is niet aansprakelijk voor gevolgschade, evenals voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de Zoogdiervereniging; de opdrachtgever vrijwaart de Zoogdiervereniging voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Zoogdiervereniging

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de Zoogdiervereniging, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	5
2	RESULTATEN VERSPREIDINGSONDERZOEK 2012.....	7
2.1	Verspreidingsonderzoek 2012	7
2.2	Noordse woelmuis	9
2.3	Waterspitsmuis	12
2.4	Veldspitsmuis	14
2.5	Grote bosmuis	16
3	KNELPUNTEN.....	17
4	AANBEVELINGEN	18

1 INLEIDING

Het Ministerie van Economische Zaken investeert in het gericht laten verzamelen van verspreidingsgegevens van verschillende beschermde soorten. De Gegevensautoriteit Natuur heeft de Zoogdierverseniging opdracht gegeven om ook in 2012 verspreidingsonderzoek naar enkele beschermde zoogdiersoorten te coördineren. In 2012 richtte het verspreidingsonderzoek zich op de contractsoorten noordse woelmuis, waterspitsmuis en grote bosmuis, in combinatie met het vergroten van het vrijwilligersnetwerk.

De veldspitsmuis is geen contractsoort, maar aanvullend opgenomen in deze rapportage. Het is een soort van tabel 3 van de Flora- en faunawet.

Noordse woelmuis, waterspitsmuis en grote bosmuis zijn doorlopende contractsoorten. In 2012 zijn deze soorten alleen onderzocht middels het braakbalonderzoek. Net als in 2011 maakt in 2012 onderzoek naar het voorkomen van noordse woelmuis met behulp van inloopvallen geen onderdeel uit van de opdracht. De methodiek van het braakbalonderzoek en de bruikbaarheid ten behoeve van het verspreidingsonderzoek is beschreven door Bekker (2005¹).

¹ Bekker, D.L. 2005. Verspreidingsonderzoek muizen en spitsmuizen 2005. Haalbaarheidsstudie braakbalmethode voor landsdekkend beeld verspreiding noordse woelmuis, water- en veldspitsmuis. VZZ rapport 2005.81. Zoogdierverseniging VZZ, Arnhem.

2 RESULTATEN VERSPREIDINGSONDERZOEK 2012

2.1 Verspreidingsonderzoek 2012

In 2012 heeft gecoördineerd verspreidingsonderzoek plaatsgevonden aan de contractsoorten noordse woelmuis, grote bosmuis en waterspitsmuis. Aangezien de data verzameld in 2012 niet meer kunnen worden gebruikt voor de rapportage aan de EU over de periode 2007-2012, richt de dataverzameling in 2012 zich op de EU-rapportage voor 2013-2018.

Voor noordse woelmuis (Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn) richt de aandacht zich op het in kaart brengen van het verspreidingsbeeld op 10*10 km-hok niveau voor het tijdvak 2013-2018 (de periode waarop de volgende rapportage ex artikel 17 van de Habitatrichtlijn betrekking heeft).

Voor de waterspitsmuis (als typische soort van het Natura 2000-habitatype H6430_A Ruigten en zomen (moerasspirea) en van H91E0_C Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)) is het streven om het verspreidingsbeeld zo compleet mogelijk in beeld te brengen op 5*5 km-hokniveau.

Voor de grote bosmuis (als typische soort van het Natura 2000-habitatype H9110 Veldbies-beukenbossen en H9160_B eiken-haagbeukenbossen (in het Heuvelland van Zuid-Limburg)) is ook het streven om het verspreidingsbeeld zo compleet mogelijk in beeld te brengen op 5*5 km-hokniveau.

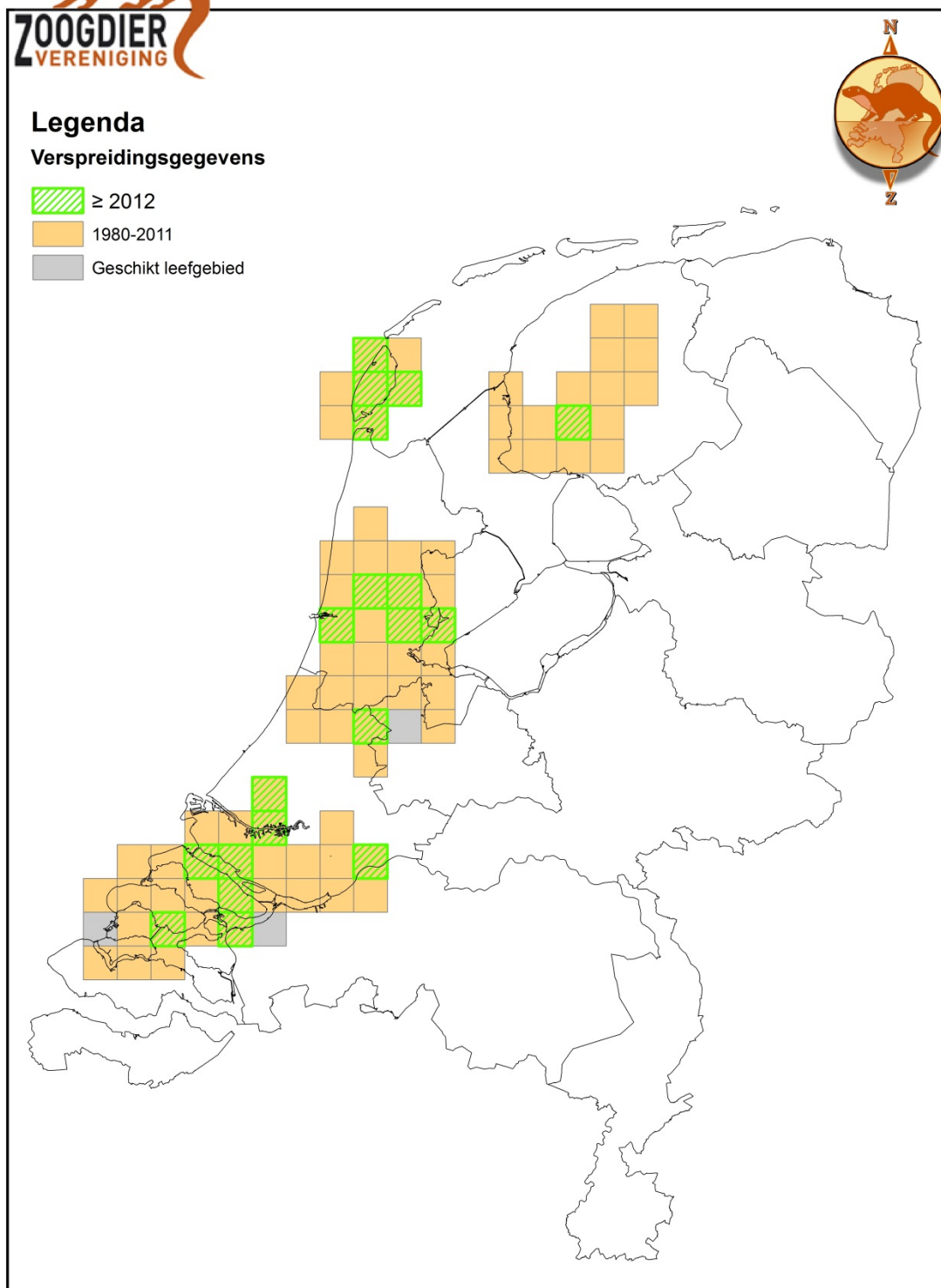
In tabel 1 is voor de onderzoekssoorten aangegeven uit hoeveel 10*10 km-hokken of 5*5 km-hokken het geschikte leefgebied bestaat en hoeveel van deze hokken in 2012 (voor de rapportageperiode 2013-2018) zijn onderzocht.

Tabel 1. Het aantal 10*10 km-hokken van het leefgebied van de contractsoort noordse woelmuis van het VONZ (en veldspitsmuis) en het aantal 10*10 waarbinnen van de soort in 2012 verspreidingsgegevens zijn verkregen. Daarnaast het aantal 5*5 km-hokken van het leefgebied van de contractsoorten grote bosmuis en waterspitsmuis en het aantal 5*5 km-hokken waarbinnen van deze soorten in 2012 verspreidingsgegevens zijn verkregen.

soort	leefgebied / range	verspreidings- gegevens in 2012
grote bosmuis	5*5 km-hokken	5*5 km-hokken
	?	10
waterspitsmuis	1506	32 (= 2,1%)
noordse woelmuis	10*10 km-hokken	10*10 km-hokken
	82	19 (= 23%)
veldspitsmuis	40	1 (= 2,5%)

Verspreidingsgegevens noordse woelmuis

20121112_VO2012_NWM10x10

Figuur 1. Verspreiding noordse woelmuis in de periode 1980-2011 en in 2012 op 10*10 km-hok niveau.

2.2 Noordse woelmuis

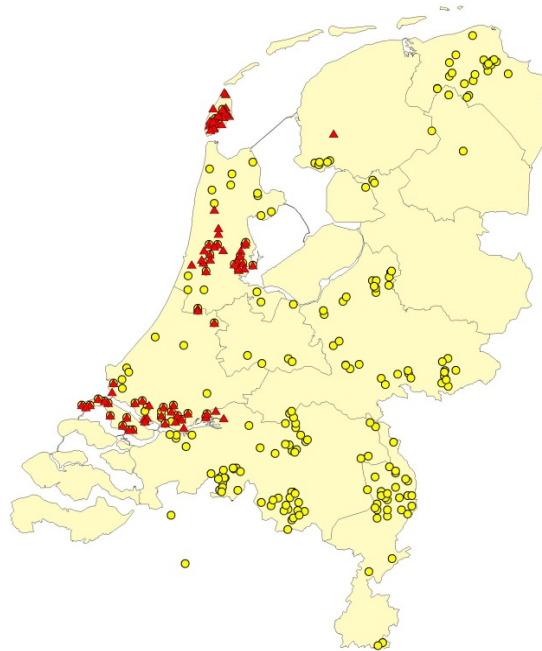
Naast zijn status als soort van de Bijlagen II en IV van de Habitatrichtlijn – voor Bijlage II zelfs prioritair -, is de noordse woelmuis een Rode Lijst soort en een soort van de Leefgebiedenbenadering.

Het geschikte leefgebied van de noordse woelmuis in Nederland omvat 82 10*10 km-hokken (figuur 1). Dankzij het gecoördineerde verspreidingsonderzoek is de noordse woelmuis in de periode mei 2012 - april 2013 in 19 van deze hokken (23%) vastgesteld. Met de huidige jaarlijkse inspanning lijkt het absoluut haalbaar om in 2018 een op dit niveau dekkend actueel verspreidingsbeeld te hebben.

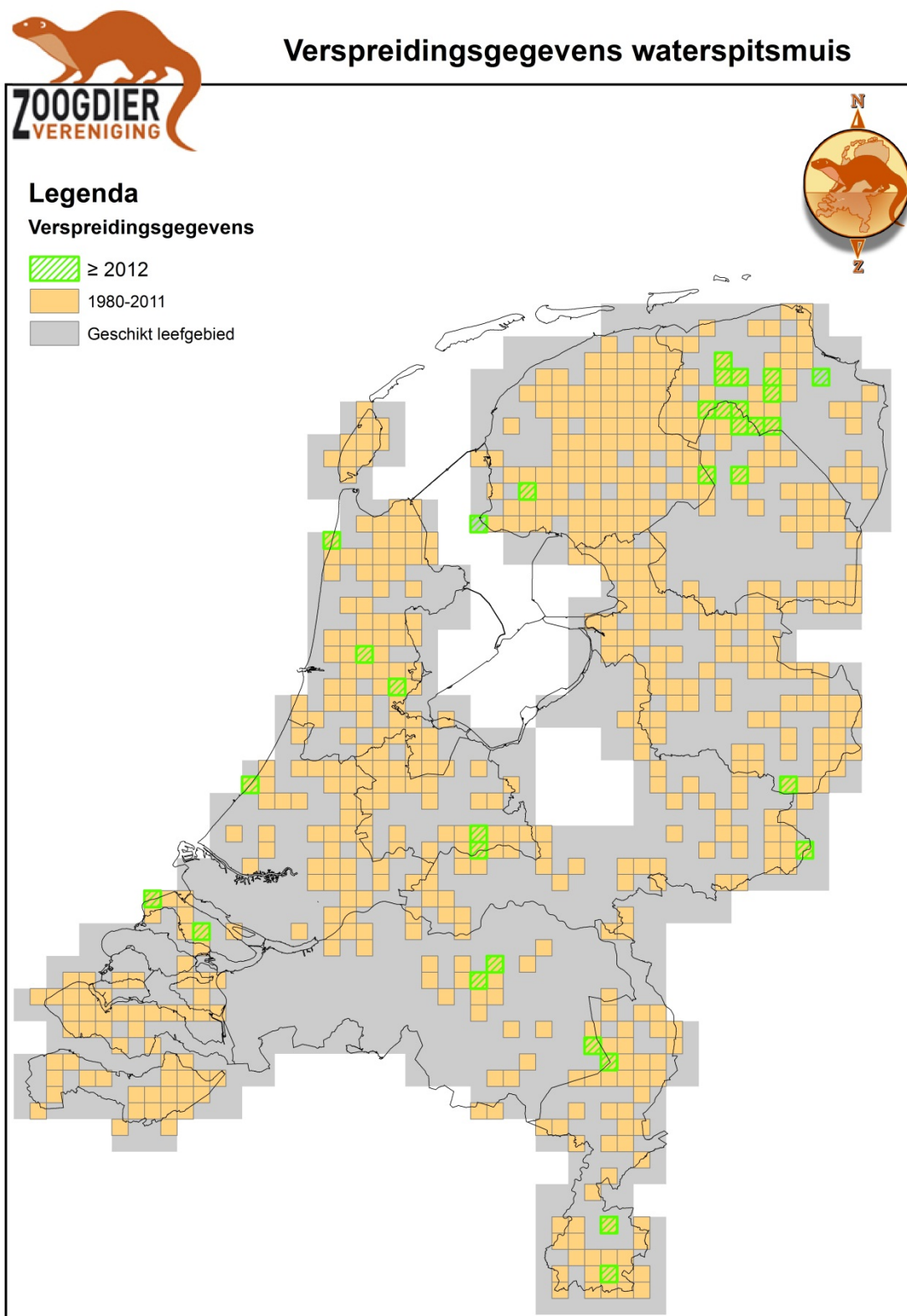
Binnen het verspreidingsonderzoek werden data van noordse woelmuizen tot en met 2011 op twee manieren verkregen: via braakbalonderzoek en via onderzoek met inloopvallen. Inloopvallen zijn in de periode mei 2012 - april 2013 niet meer specifiek voor de noordse woelmuis ingezet, wat betekent dat er in deze periode alleen data zijn verkregen vanuit het braakballenonderzoek.

Een braakbalpartij van een kerkuilenaar op een bepaalde locatie levert een positieve waarneming voor een bepaalde soort of een nulpunt indien de geanalyseerde partij van voldoende omvang is. Van kerkuilpartijen die minimaal 150 prooidieren bevatten, kan eventueel een nulpunt voor noordse woelmuis, waterspitsmuis, grote bosmuis en/of veldspitsmuis bepaald worden. Een nulpunt betekent dat de soort dat jaar niet aanwezig was binnen het jachtgebied van de desbetreffende kerkuil.

Van de in de periode mei 2012 - april 2013 geanalyseerde kerkuilpartijen werden op 83 locaties noordse woelmuizen aangetroffen (figuur 2). De gele stippen geven de partijen met meer dan 150 prooien, de rode driehoeken de locaties met noordse woelmuis. Figuur 2 is gebaseerd op data in april 2013, 4 maanden na de levering aan het CBS in november 2012. Hierdoor worden een aantal noordse woelmuis-locaties in figuur 2 niet zichtbaar als 10x10 km-hokken in figuur 1.

Figuur 2. Verspreiding van in de periode mei 2012 - april 2013 geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil met meer dan 150 prooien. Rode driehoek: noordse woelmuis.

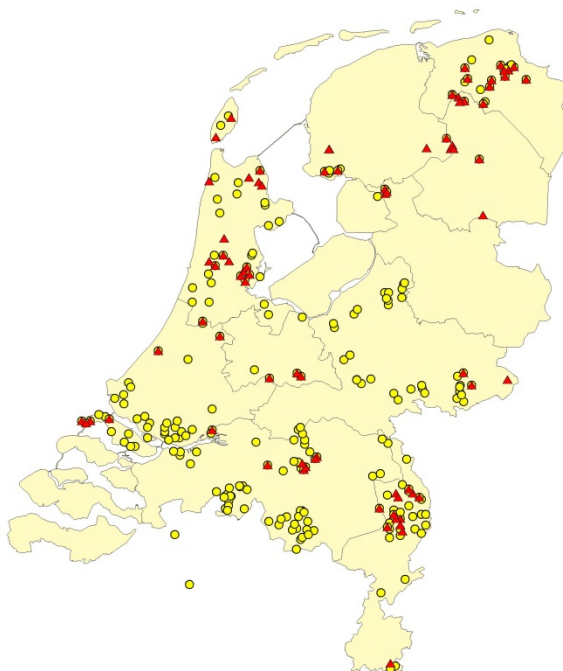
Figuur 3. Verspreiding waterspitsmuis in de periode 1980-2011 en in 2012 op 5*5 km-hok niveau.

2.3 Waterspitsmuis

Naast zijn status als typische soort van twee habitattypen van Bijlage I van de Habitatrichtlijn, is de waterspitsmuis een Rode Lijst-soort en een soort van de Leefgebiedenbenadering.

Het geschikte leefgebied van de waterspitsmuis in Nederland omvat 1506 5*5 hokken. Dankzij het gecoördineerde verspreidingsonderzoek is de waterspitsmuis in 2012 binnen deze 5*5 hokken in totaal 32 maal (2,1%) vastgesteld (figuur 3). Met de huidige jaarlijkse inspanning (waarbij het onder andere niet mogelijk is om hokken te bemonsteren waar geen kerkuil aanwezig is), is het met zekerheid niet haalbaar om in 2018 een op dit niveau dekkend actueel verspreidingsbeeld te hebben.

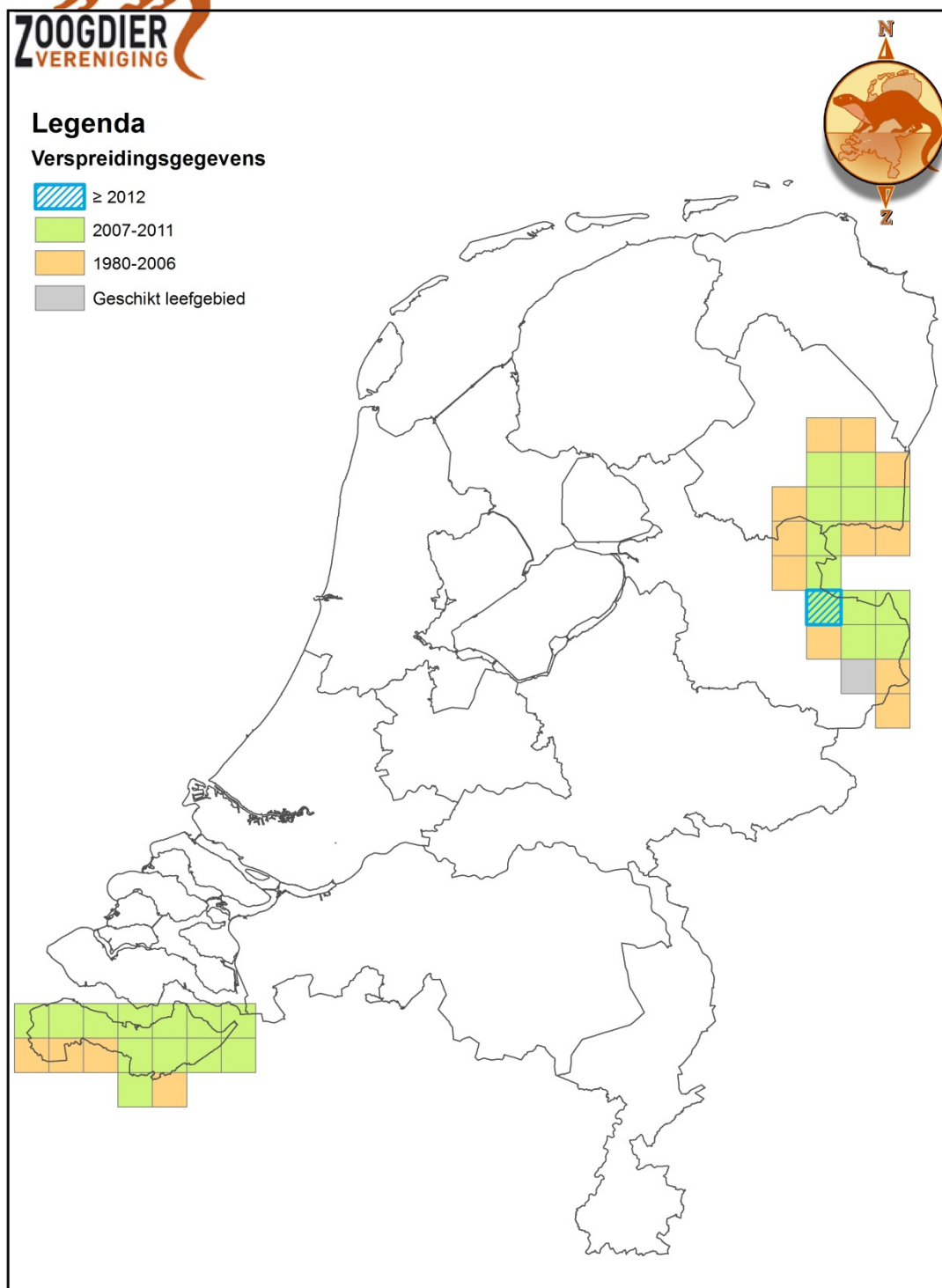
Binnen het verspreidingsonderzoek werden data van waterspitsmuizen tot 2010 op twee manieren verkregen: via braakbalonderzoek en via onderzoek met inloopvallen. Inloopvallen zijn in de periode mei 2012 - april 2013 (net als in de periode mei 2011 - april 2012) niet meer specifiek voor waterspitsmuis ingezet, wat betekent dat er alleen (bij)vangstdata zijn verkregen via het noordse woelmuis vallenonderzoek. Het braakballenonderzoek is wel doorgezet, waarbij alleen braakballen van kerkuilen zijn gebruikt, aangezien kerkuilen spitsmuizen als voedsel niet vermijden, in tegenstelling tot bijv. ransuilen. Van de kerkuilpartijen werden op 78 locaties waterspitsmuizen aangetroffen (figuur 4).

Figuur 4. Verspreiding van in de periode mei 2012 - april 2013 geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil met meer dan 150 prooien. Rode driehoek: waterspitsmuis.

Verspreiding veldspitsmuis (*Crocidura leucodon*)

20120816_VONZ_BrbalTrap_VSM10x10

Figuur 5. Verspreiding veldspitsmuis in de periode 1980-2011 en in 2012 op 10*10 km-hok niveau.

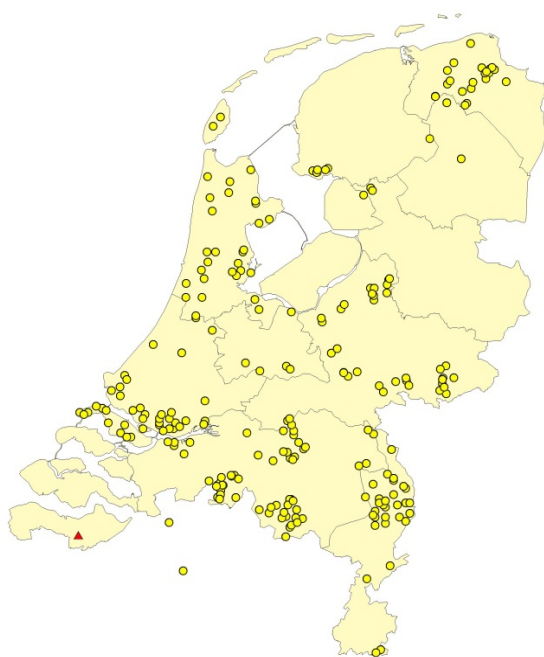
2.4 Veldspitsmuis

De veldspitsmuis is een soort van de Leefgebiedenbenadering.

Het geschikte leefgebied van de veldspitsmuis in Nederland omvat 40 10*10 hokken (figuur 5). Dankzij het gecoördineerde verspreidingsonderzoek is de veldspitsmuis in 2012 in 1 van deze hokken (3%) vastgesteld. Met de huidige jaarlijkse inspanning is het met zekerheid niet haalbaar om in 2018 een op dit niveau dekkend actueel verspreidingsbeeld te krijgen.

Binnen het gecoördineerde verspreidingsonderzoek zijn data van veldspitsmuizen alleen verkregen via braakbalonderzoek. Alleen braakballen van kerkuilen worden gebruikt, aangezien kerkuilen spitsmuizen als voedsel niet vermijden, in tegenstelling tot bijv. ransuilen. Naast het gecoördineerde verspreidingsonderzoek zijn er uiteraard losse waarnemingen.

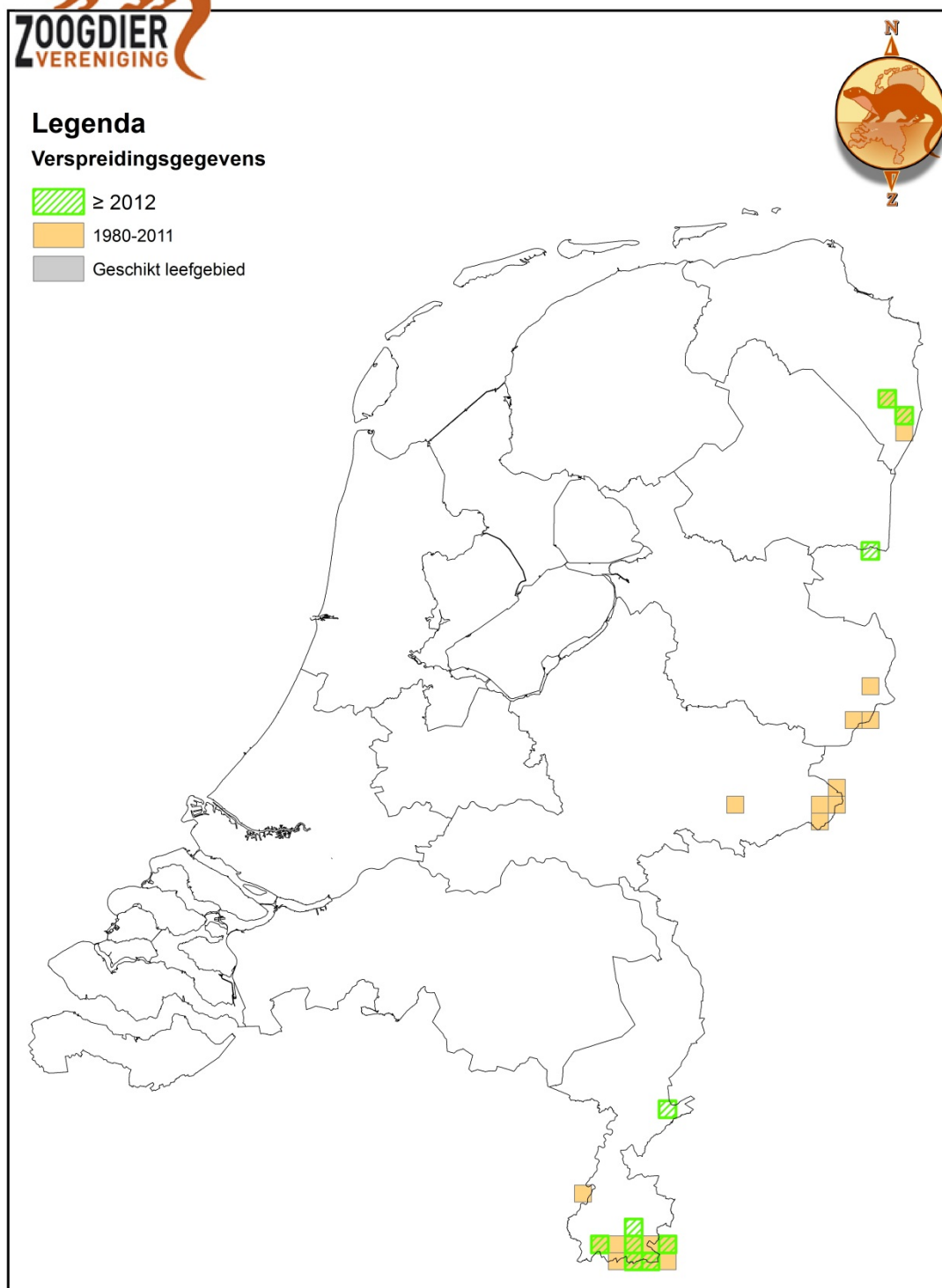
In de periode mei 2012 - april 2013 werden er slechts van één locatie braakballen geanalyseerd binnen het verspreidingsgebied van de veldspitsmuis (figuur 6). In 2011 waren dit er veel meer: er werden toen 32 locaties met veldspitsmuizen aan de braakbaldatabase toegevoegd. In de periode mei 2013 - april 2014 zullen de aangeleverde aantallen ongetwijfeld hoger zijn, omdat de personen werkzaam in Zeeland en in het gebied van ZO-Drenthe/NO-Overijssel (autonoom) blijven verzamelen en analyseren en hebben aangegeven de data te zullen leveren.

Figuur 6. Verspreiding van in de periode mei 2012 - april 2013 geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil met meer dan 150 prooien. Rode driehoek: veldspitsmuis.

Verspreidingsgegevens grote bosmuis

20121112_VO2012_GBM_5x5

Figuur 7. Verspreidingsbeeld van de grote bosmuis in de periode 1980-2011 en in 2012 op 5*5 km-hok niveau.

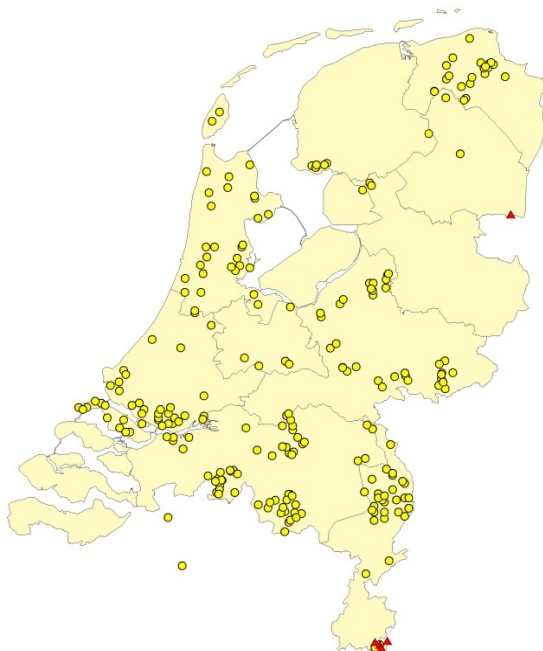
2.5 Grote bosmuis

De grote bosmuis is een typische soort van H9110 Veldbies-beukenbossen en H9160_B eiken-haagbeukenbossen (in het Heuvelland van Zuid-Limburg). Sinds 1975 is de grote bosmuis bekend uit de Vijlenerbossen bij Vaals. De grote bosmuis heeft zich in het westen van Duitsland sterk uitgebreid en is inmiddels aanwezig in het oostelijke deel van alle provincies die grenzen aan Duitsland.

Voor de grote bosmuis is het potentiële leefgebied nog niet gedefinieerd. Dat lijkt overigens niet eenvoudig voor deze zich sterk uitbreidende soort. Dankzij het gecoördineerde verspreidingsonderzoek is de grote bosmuis in 2012 binnen 10 5*5 hokken vastgesteld (figuur 7).

De methodiek binnen het contract is braakbalonderzoek, hoewel bijna alle waarnemingen dood gevonden of gevangen exemplaren zijn. In 2012 is de pluizers van braakballen uit het gebied direct langs de Duitse grens gevraagd speciale aandacht te besteden aan de grote bosmuis.

In de periode mei 2012 - april 2013 zijn er op slechts 5 locaties grote bosmuizen in braakballen aangetroffen (figuur 8). Aangezien we te maken met een zich naar het westen oprukkende soort, is de verwachting dat dit aantal de komende jaren zeker zal toenemen.

Figuur 8. Verspreiding van in de periode mei 2012 - april 2013 geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil met meer dan 150 prooien. Rode driehoek: grote bosmuis.

3 KNELPUNTEN

Databank

De weg naar het invoerportal Telmee wordt enerzijds steeds beter gevonden, maar anderzijds liggen hier ook problemen. De gebruiksvriendelijkheid is (nog) niet naar wens en vooral het feit dat Excel bestanden niet kunnen worden geupload. Ook wordt de terugkoppeling op technische vragen als onbevredigend ervaren.

Een invoerportal voor gegevens van partijen braakballen ontbreekt nog.

Noordse woelmuis

Een knelpunt is de variatie in aantallen tussen de jaren. In goede jaren zal de soort zeker aanwezig zijn in het menu van de kerkuil, maar in slechte jaren (die zich waarschijnlijk gemiddeld eens per drie jaar voordoen) kan de soort mogelijk ontbreken. Twee (braakbal)monsternames binnen de contractperiode lijken daarom wenselijk.

Waterspitsmuis

Het wordt steeds duidelijker dat de waterspitsmuis meestal in slechts zeer lage dichtheden aanwezig is. Wanneer de soort in braakbalpartijen van de kerkuil opduikt, is dat meestal met 1 exemplaar; alleen in de buurt van optimale (moeras)gebieden worden er vaak meerdere exemplaren in een partij aangetroffen. Het verschil tussen 0 of 1 waterspitsmuis in een partij is klein, dus de kans op het missen van de soort is groot wanneer deze in zeer kleine dichtheden aanwezig is.

Alternatieve inventarisatiemethoden zijn duur (inloopvallen) of bleken niet toepasbaar (lokbuizen). In 2013 wordt een eventueel aanvullende inventarisatiemethode (eDNA) verder onderzocht op toepasbaarheid.

Grote bosmuis

Het potentieel leefgebied van deze soort is nog niet gedefinieerd.

4 AANBEVELINGEN

Alle huidige contractsoorten zijn (spits)muizen, die door middel van braakbalanalyse onderzocht worden. Een invoerportal voor gegevens van partijen braakballen is gewenst.

Voor de noordse woelmuis zijn er geen specifieke aanbevelingen voor bijstelling. Bij het op dezelfde voet voortzetten van het verspreidingsonderzoek zullen de doelstellingen naar alle waarschijnlijkheid gehaald worden.

Voor de grote bosmuis dient het potentiële leefgebied te worden gedefinieerd om de in de in de contractperiode verkregen gegevens aan te relateren.